

УДК 340.1

МАЛАЗОНІЯ Н.Г.

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТА СТАНОВЛЕННЯ МЕДІАЦІЇ

У статті досліджена історія розвитку та становлення медіації, зокрема, висвітлено позицію автора щодо того, який період є початком виникнення медіації. Наведено кілька прикладів розвитку медіації в зарубіжних країнах та зроблено висновки щодо способів та причин поширення цього способу альтернативного вирішення спорів.

Ключові слова: медіація, посередник, потерпілий, правопорушник, кримінально-правовий конфлікт, суспільство, держава.

В статье исследована история развития и становления медиации, в частности, освещена позиция автора относительно того, какой период является началом возникновения медиации. Приведено несколько примеров развития медиации в зарубежных странах, и сделаны выводы относительно способов и причин распространения данного способа альтернативного разрешения споров.

Ключевые слова: медиация, посредник, потерпевший, правонарушитель, уголовно-правовой конфликт, общество, государство.

The article investigates the history of the development and establishment of mediation, in particular, the author's position as to in which period of time mediation has been emerged. It have been given some examples of mediation in foreign countries and also conclusions how was spreaded this method of alternative dispute resolution and causes of this phenomenon.

Key words: mediation, mediator, victim, offender, criminal law conflict, society, state.

Вступ. При вирішенні конфліктів людство завжди стикалось із кількома проблемами, пов'язаними зі справедливістю віднайденого рішення, інтересами конфліктуючих сторін та наслідками конфлікту. Способи вирішення конфліктів постійно еволюціонували через те, що змінювалось людство, змінювався спосіб життя, змінювалось людське сприйняття.

Постановка завдання. Нині дедалі поширеним способом вирішення спорів стає медіація. Для того щоб зрозуміти, чому так відбувається і які існують причини популяризації цього альтернативного способу вирішення спорів, звернемося до історії та спробуємо проаналізувати цей процес.

Результати дослідження. На початку дослідження варто обрати точку відліку, з якої буде починатись процес дослідження, і одразу виникає проблема, пов'язана зі складністю трактування поняття «медіація». Якщо під поняттям «медіація» розуміти посередництво, то точкою початку дослідження можна брати і доісторичні часи, коли старійшини або вожді племен виступали як посередник між конфліктуючими сторонами та врешті-решт виносили своє рішення. Як правило, воно було обов'язковим і справедливість такого рішення гарантувалась виключно авторитетом посередника. Але такий спосіб вирішення спорів більше нагадує становлення судової системи аніж медіації через те, що рішення старійшини або вождя було проявом влади, воно нав'язувалось сторонам нібито «зверху». Тому вважаємо, що досліджувати цей період із метою віднаходження певних рис медіації немає сенсу. Варто лише зазначити, що звертатись до третьої нейтральної особи у разі виникнення конфлікту властиве людській натурі, і весь період формування способів вирішення спорів, який нині продовжується, це доводить.

Хоча якщо звернутись до праць філософів Стародавньої Греції, можна сказати, що вони були наближені до цієї концепції віднаходження рішень. У процесі медіації у медіатора є бага-

то інструментів, якими він користується, але основний інструмент – це питання. Працюючи із питаннями, медіатор допомагає сторонам дійти до суті, віднайти те рішення, яке їм потрібно. Так само діяли і деякі стародавні філософи, зокрема Сократ, коли до нього приходили із певним запитанням, він починав вести діалог із цією людиною, врешті-решт, та людина сама відповідала собі на своє запитання. Цей метод віднаходження істини називається «діалектика». І, звісно, не можна ототожнювати його з медіацією, але схожі риси є, тому вважаємо за потрібне знати про це.

Варто зазначити, що праці вчених, які так чи інакше стосувались чи були подібні до такого способу вирішення спору, як медіація, з'являються з тих часів, з яких людство віднайшло, пов'язало між собою терміни «інтереси» та «конфлікт» та почало шукати способи подолання останнього. Через те, що не існує однієї конкретної правильної моделі процедури медіації, не можна відкидати будь-які техніки переговорів, які базуються на інтересах сторін.

Як зазначає А. Огренчук, якщо казати про теоретичні основи медіації, які формувались у сфері юриспруденції, то перші згадування примирливих процедур з'явилися у 20-х роках XII ст. Зокрема, в одному з підручників права Англії одним з основних принципів «Законів Генріха I» був такий: *“Pactum legem vincit et amor iudicium”*. У них містилися такі рекомендації та приписи: «Якщо хто-небудь компенсує іншій особі заподіяну йому шкоду, а потім із метою укладення мирової угоди (*amicitia*) пропонує йому мир і дає клятву про примирення, то особі, якій зробили таку пропозицію, рекомендується все пробачити і не тримати образу при собі»; «Укладена мирова угода має ту саму силу, що і судові рішення» [1, с. 64].

Але ми бачимо, що йдеться про примирливі процедури, які не завжди схожі на процес медіації, зокрема, примирлива процедура не завжди відбувається за участі медіатора. Але можна з упевненістю сказати, що цей спосіб вирішення конфлікту є частковим проявом відновного правосуддя. Тобто, на нашу думку, тут можна говорити про ідею винаходження відновного правосуддя.

Варто також звернути увагу і на праці українських вчених, як-от Г.І. Кониський, Ф. Прокопович. Український письменник, проповідник та культурний діяч XVIII ст. Г.І. Кониський створив алгоритм рішення спору, який отримав назву «Закони ведення правильного диспуту з іншими». Серед законів правильного ведення диспуту Г.І. Кониський називає глибоке знання предмета спору, чітке додержання встановленого порядку ведення дискусії, додержання правил поведінки та доброзичливе ставлення до опонента під час дискусії, прагнення досягнення взаєморозуміння і компромісу. Ф. Прокопович також приділяв увагу питанням ведення діалогу [1, с. 64].

Також було багато інших праць, які так чи інакше торкалися теми посередництва та вирішення спорів, ведення переговорів, зокрема гарвардський професор Р. Фішер зробив великий внесок у розвиток посередництва у XX ст. Деякі техніки ведення переговорів адаптовані і використовуються у медіації. Але якщо говорити про історію виникнення цієї процедури, то усе це наближає нас до ідеї медіації, але, по суті, не є попередником цієї процедури. Диспут та переговори не передбачають нейтрального посередника, але ми бачимо дуже важливий момент, який полягає у структуруванні ведення диспуту і прагнення до взаєморозуміння.

Тобто перед тим, як медіація виникла, люди наче ходили колами навколо цього способу вирішення спору, вводили примирливі процедури, структурували ведення диспутів, звертались у вирішенні спорів до третьої нейтральної особи.

Але медіація як сформоване явище у тому вигляді, в якому ми бачимо її сьогодні, з'явилась лише наприкінці XX ст. Як зазначає І.Г. Ясиновський, рух за альтернативне вирішення спорів має своє конкретне місце народження – Сполучені Штати Америки, а можливо, навіть і дату народження – 1976 р., час проведення національної конференції Р. Паунда «Причини незадоволеності населення адмініструванням системи правосуддя США», відомої як Паундська конференція. Два документи з числа матеріалів Паундської конференції становлять політичну платформу руху альтернативного вирішення спорів у США та інших країнах світу. У своїй доповіді Верховний Суддя У. Бергер попереджав, що американське суспільство «досягло тієї точки, коли наша система правосуддя – як на рівні штатів, так і на федеральному рівні – може буквально розвалитися на частини ще до кінця цього століття, незважаючи на значне збільшення кількості суддів і адміністраторів та величезні фінансові вливання». Він виділив найсерйозніші проблеми судової системи: дуже високі судові витрати, тривалі терміни розгляду справ, надмірна легалізація та формалізація процедур, що вимагають великих витрат на юридичне обслуговування громадян, – і запропонував звернутися до неформальних альтернатив [2, с. 32].

Другим основним документом була доповідь професора Ф. Сандера, який представив ідею «будинку правосуддя з багатьма дверима». У такому суді спеціальний службовець попередньо переглядав би позови, що надійшли до суду, і пропонував би сторонам обрати з безлічі

варіантів такий метод вирішення спорів, який найповніше задовольняв би їхні потреби в конкретному спорі [3, с. 227–228].

Тобто альтернативні способи вирішення спорів виникли не як стихійне явище, яке самостійно набуло форми і сформувалося у людській свідомості, зокрема медіація, її віднайшли як дієвий інструмент для врегулювання певних проблем, наприклад, у США це була криза судової системи. Надмірна вартість звернення до суду, тривалість судового розгляду та інші подібні причини зумовили віднаходження альтернативного способу вирішення спорів.

Феномен західної медіації характеризується, передусім, організованими спробами інституціоналізувати її – «сформувати сферу оплачуваної професії в цій стародавній практиці» – і використовувати для цього механізм правового регулювання. Для надання послуг медіації населенню та юридичним особам створюються державні, громадські та комерційні організації. Вони проводять навчання та підготовку медіаторів, займаються маркетингом медіаційних послуг, приймають заявки від населення, організовують проведення і моніторинг процедур медіації, займаються просвітницькою та громадською діяльністю. Держава, своєю чергою, забезпечує законодавчу базу для діяльності професійних медіаторів, визнає легітимність і корисність цієї діяльності, сприяє поширенню практики медіації [4, с. 155].

Виникнення медіації пов'язано з цілою низкою взаємопов'язаних між собою причин і наслідків. По-перше, необхідність введення процедури медіації були визнані на державному рівні. По-друге, були прийняті відповідні заходи для популяризації цього способу вирішення спорів серед населення. І, по-третє, створені умови для навчання і формування професійних медіаторів. Тобто була чітка система втілення цієї процедури в життя.

Хоча, з огляду на специфіку самої процедури, вона не потребує додаткового регулювання на державному рівні, але, створюючи певну законодавчу базу, держава таким чином визнає цей спосіб вирішення спорів, що створює надійний фундамент для його подальшого розвитку.

Що стосується медіації кримінально-правових конфліктів, вона розвивалась трохи інакше. Медіація в кримінально-правових конфліктах є проявом відновного правосуддя. Хоч її поява збігається у часі із виникненням медіації в інших сферах, сама по собі, вона відмінна за своїм контекстом, і тому її розвиток відбувався трохи інакше.

Взагалі відновне правосуддя свій початок бере з 70-х рр. XX ст. Англійський дослідник Г. Мастерс зазначає, що першу спробу застосування відновного правосуддя було зроблено в Канаді в 1974 р., коли за фактом скоєння вандалізму представник громадської організації запропонував судді, щоб правопорушники зустрілися з 22 потерпілими та обговорили можливості щодо того, як відшкодувати заподіяні злочином наслідки. В результаті проведеної зустрічі правопорушники погодилися, яким чином компенсувати втрати потерпілих [5, с. 330–332].

Що стосується Сполучених Штатів, то протягом двох десятиліть після того, як у 1974 р. в Кітченері, Онтаріо, Канада, була проведена вдала спроба щодо примирення потерпілих і правопорушників, у 1978 р. у США в Елкарті, штат Індіана, було проведено багато тисяч медіацій злочинних конфліктів, пов'язаних із майном, і дрібних нападів, в яких брали участь як неповнолітні, так і дорослі. Деякі програми посередництва між потерпілими та правопорушниками, як і раніше, отримують лише порівняно невелике число справ. Багато інших постійно отримують кілька сотень рефералів щороку. Деякі з більш розвинених програм отримують більше тисячі рефералів на рік. Протягом останніх кількох років дві конкретних громадських програми в Сполучених Штатах (в окрузі Оріндж, Каліфорнія, і Портленді, штат Орегон) отримали гранти в розмірі до 300 000 доларів США для того, щоб відвернути 1 000 або більше справ неповнолітніх від переповнених судових систем [6, с. 3].

Можливо, найбільш чітко вираження того, яким чином ця область розвивалася і була визнана за свою роботу, можна побачити в схваленні медіації потерпілих та правопорушників у 1994 р. Американською асоціацією адвокатів (ААА). Після багатьох років підтримки громадянського судового посередництва, при обмеженому інтересі до кримінального посередництва ААА тепер підтримує цей процес і рекомендує використовувати «посередництво і діалог між потерпілими та правопорушниками» в судах по всій території Сполучених Штатів [6, с. 3].

Медіація потерпілих та правопорушників розвивалась поступово, отримуючи визнання громадських організацій, суспільства та держави. Було проведено не одне дослідження щодо визначення ефективності цього способу вирішення кримінально-правових конфліктів. І, врешті-решт, воно посіло своє місце у вирішенні кримінально-правових конфліктів.

Трохи інакша історія розвитку медіації кримінально-правових конфліктів в Англії. Одним із перших кроків, орієнтованих на потреби жертв у Великій Британії, стало запровадження сис-

теми компенсації за кримінальні злочини у 1964 р. (законодавчо закріплена у 1995 р.). Потім було запроваджено компенсаційні накази в 1972 р., в яких грошові кошти виплачуються злочинцями жертвам для відшкодування за шкоду, втрату чи шкоду [7, с. 38].

Служби громадського обслуговування також були засновані в 1972 р., в яких правопорушники відшкодовують шкоду громаді, працюючи над проектами загальної користі. Перша програма підтримки потерпілих у Британії була розпочата в Брістолі в 1974 р., коли Асоціація допомоги та переселення правопорушників Брістоля (БАДПП) думала про те, що правопорушники мають зустріти своїх жертв, щоб вони могли усвідомити наслідки своїх дій. БАДПП усвідомила, що вона нічого не знає про жертви злочинності, і вирішила дослідити їх потреби шляхом створення пілотного проекту на півдні Брістоля, щоб опитати жертв, наскільки вони постраждали. Це призвело до заснування допомоги жертвам, яка нині відома як національна благодійна організація, що надає послуги у всіх областях країни. Вони також проводять служби підтримки жертв свідків у всіх кримінальних судах Англії та Уельсу [7, с. 38].

Тобто у Британії медіація у кримінальному процесі виникла через розуміння того, що жертви злочину потребують підтримки і в кожній жертви свої потреби та інтереси. Саме тому медіація у кримінальних справах є важливою для будь-якого розвинутого демократичного суспільства. Також надання можливості правопорушникам зустрітись із своїми жертвами та усвідомити наслідки своїх дій, слугує більшій усвідомленості правопорушників та перетворює процес медіації на процес перевтілення правопорушника на людину, яка може відчувати свою провину.

Н. Крісті, норвезький кримінолог, написав в 1977 р. статтю, в якій він висловив думку про те, що конфлікти розглядаються як майно і їх вкрали професіонали (адвокати, судді, вчителі, соціальні працівники). Він виступав за те, щоб повернути учасникам конфлікту та послуги, які допомагали б їм самостійно вирішувати свої конфлікти в орієнтованому на громаду способом. Це призвело до розвитку посередницьких послуг на основі волонтерів громади [7, с. 38].

Перший проект медіації потерпілого-правопорушника був заснований у 1983 р. на пробації в Південному Йоркширі. Міністерство внутрішніх справ висловило велике зацікавлення в зростаючому числі схем посередництва на початку 1980-х рр., в основному з метою відвернення правопорушників із в'язниці, яке почало розглядатися як дорога та неефективна відповідь на злочини [7, с. 39].

Висновки. Тобто у тих випадках, коли скоєний злочин не настільки тяжкий, що потребує владного втручання держави, вона може надавати змогу сторонам розібратись із тим, що відбулось за допомогою спеціально навченого посередника – медіатора.

З історії виникнення медіації у Великій Британії зрозуміло, що на початку були створені громадські організації, запроваджені пілотні проекти. У посередництві брали участь волонтери, які були не байдужі до цієї сфери життя. Із цього можна зробити висновок, що виникнення медіації, зокрема у кримінальних справах, є проявом високо розвинутого суспільства, здатного брати відповідальність і чути та розуміти потреби один одного.

На цьому етапі розвитку суспільних відносин людство тяжіє до більш екологічних схем розв'язання конфлікту, воно намагається бути гуманним та справедливим, тому медіація знаходить відгук серед людей, зачіпаючи більший, порівняно з судовою системою, спектр граней конфлікту, які треба вирішувати.

Список використаних джерел:

1. Огренчук А. К вопросу о формировании научных знаний о медиации как способе альтернативного разрешения споров. *Legea si Viata*. 2015. № 4/4 (280). С. 64.
2. Ясиновський І.Г. Історичний аспект розвитку інституту медіації та сучасні тенденції його розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2014. № 10–2. С. 31–33.
3. Кисельова Т. Правове регулювання відносин із надання послуг медіації в зарубіжних країнах. *Право України*. 2011. № 11–12. С. 225–234.
4. Крисюк Ю.П. Медіація як позасудовий спосіб вирішення спорів: історія впровадження в зарубіжних країнах та перспективи для України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2016. № 38. Том 2. С. 154–157.
5. Нестор Н.В. Поняття, принципи та форми відновного правосуддя. *Форум права*. 2010. № 2. С. 330–333. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/10nnvfp.pdf>.

6. Mark S. Umbreit, Ph.D., National survey of victim-offender mediation in the United States – Center for Restorative Justice & Peacemaking, School of Social Work University of Minnesota, St. Paul, Minnesota. 2000. 25 p.

7. Marian Liebmann Restorative justice: how it works. – Jessica Kingsley Publishers London and Philadelphia. 2007. 414 p.

УДК 343.98

ПОЧТОВА Є.С.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ОДНОЧАСНОГО ДОПИТУ В РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ З УЧАСНИКОМ, ІНФІКОВАНИМ ТУБЕРКУЛЬОЗОМ ДИХАЛЬНИХ ШЛЯХІВ

У статті проаналізовано підстави та особливості проведення одночасного допиту в режимі відеоконференції. Висвітлено проблемні питання організації і тактики проведення вказаної слідчої (розшукової) дії на підготовчому етапі за наявності в одного з учасників заразної форми туберкульозу. Сформульовано шляхи вирішення вказаної проблеми.

Ключові слова: відеоконференція, одночасний допит, туберкульоз дихальних шляхів, забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства.

В статье проанализированы основания и особенности проведения одновременного допроса в режиме видеоконференции. Рассмотрены проблемные вопросы организации и тактики проведения указанного следственного (розыскного) действия на подготовительном этапе при наличии у одного из участников заразной формы туберкулеза. Сформулированы пути решения указанной проблемы.

Ключевые слова: видеоконференция, одновременный допрос, туберкулез дыхательных путей, обеспечение безопасности участников уголовного судопроизводства.

The article analyzes the grounds and features of the confrontation in the mode of video conferencing. Considered the problematic issues of organization and tactics of the specified investigative actions at the preparatory stage if one of the participants has a contagious form of tuberculosis. Formulated ways to solve this problem.

Key words: videoconference, confrontation, tuberculosis of respiratory organs, providing security to participants in criminal justice.

Вступ. Можливість проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема, одночасного допиту двох (або більше) осіб у режимі відеоконференції є закономірним кроком модернізації та комп'ютеризації кримінального процесу. Крім того, зазначена процедура дає змогу уникнути ризиків інфікування здорових учасників кримінального провадження на заразний туберкульоз від хворих, які є джерелом поширення вказаного захворювання.

Питанню організації та тактики проведення одночасного допиту в режимі відеоконференції приділяли увагу такі вчені криміналісти та процесуалісти, як С.О. Книженко, Т.В. Михальчук, Н.В. Павлова, А.С. Симчук, М.І. Смирнов, Ф.М. Сокиран, О.С. Тарасенко, О.Ю. Татаров, В.І. Фаринник, І.Ф. Черниченко та багато інших. Проте більшість наукових досліджень була зосереджена на положеннях кримінального процесуального характеру. Нині бракує системного підходу до розгляду питань організаційно-тактичного забезпечення підготовки та проведення одночасного

© ПОЧТОВА Є.С. – ад'юнкт кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії (Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)